

SVERIGE OCH EUROPA — EN HISTORISK ÖVERSIKT

Av professor STEN CARLSSON

All bildning står på ofri grund till slutet, blott barbarit var en gång fosterländskt.

MED DESSA ord från år 1836 har den svenske skalden Esaias Tegnér medvetet eller omedvetet tagit avstånd från den åsikt, som han själv hade omfattat i yngre dagar, nämligen att det nordiska kulturlivet i sina bästa och kärnfullaste delar är av genuint inhemskt ursprung. Denna nationalistiska, »götiska» kultursyn, som ägde medeltida rötter, hade fått sin mest prononcerade utformning under senare delen av 1600-talet, då professor Olof Rudbeck i Uppsala — påverkad av rikets dåvarande stormaktsställning — rent av hade velat förlägga kulturens vaggas och folkens moderssköte till Sverige, som han identifierade med antikens sagoomspunna »Atlantis». Nutida svenskar är vida blygsammare i värderingen av sina förfäders insatser, och även om nyanterna skiftar, torde få numera vilja bestrida själva grundtanken i Tegnér's ord. De bidrag, som det svenska folket har kunnat ge till västerländsk odling, har alla direkt eller indirekt varit grundade på impulser, som kommit utifrån, sär-

skilt från de stora kulturländerna i Väst- och Mellaneuropa.

Kristendomens väg till Sverige ger ett skolexempel härpå. Den förste kristne missionären i svensk historia var den frankiske munken Ansgar, vars första resa till Sverige (omkr. 830) var ett utflöde av kejsar Ludvig den frommes verksamhet som kristen furste. Men den församling, som Ansgar lyckades upprätta i Birka, det svenska rikets handelscentrum, blev inte bestående. De svenska vikingar, som under 800- och 900-talet ledde eller deltog i stora kommersiella och politiska expeditioner till Ryssland och England, var inte kristna och torde ha stått ganska främmande för västerländskt tankeliv. Först på 1000-talet vanns Sverige långsamt för kristendomen, nu genom tyska och engelska missionärer. På 1100-talet anlades de första klostren, ofta eller oftast under ledning av invandrare.

Samtidigt som Sverige sålunda i andligt avseende knöts närmare till Västerlandet, växte emellertid dess kommersiella och politiska iso-

lering. Vikingatågen upphörde och det politiska livet kännetecknades av stark inre splittring. Medan Danmark under 1100-talets senare del skaffade sig en ledande ställning på Östersjön, förde Sverige en mera undanskymd tillvaro. Visby var dock redan nu en viktig handelsstad med ett starkt tyskt inslag i sin befolkning, och förbindelserna mellan Sverige och det nygrundade Lübeck blev livliga.

På 1200-talet konsoliderades den svenska riksenheten under ledning av stora statsmän som Birger Jarl och hans son konung Magnus Ladulås. Finland, vars erövring torde ha påbörjats redan på 1100-talet, införlivades successivt i det svenska riket. Stockholm, grundat av Birger Jarl omkring 1250, blev centrum för en livlig köpenskap. Svenska bergsbruks- och jordbruksprodukter blev begärliga på kontinenten, och åtskilliga främlingar, särskilt tyskar, slog sig ned i landet som köpmän, hantverkare och bergsbrukare. När Magnus Erikssons stadslag (omkr. 1350) stadgade, att hälften av städernas styrelser skulle vara tyskar, får denna bestämmelse närmast fattas som ett skydd för det svenska borgerskapet, särskilt i Stockholm, där stadgandet i första hand tillämpades. Svenska språket indränktes under denna tid av lågtyska ord, ändelser och prefix. Ett bevis för deras betydelse utgör följande rad i en dikt av Tegnér under hans nationalistiska tid:

Ärans och hjältarnas språk! Hur ädelt och manligt du rör dig ...

I denna rad, som avser att vara en hyllning till svenska språket för dess klangfullhet och renhet, är de viktigaste orden av tyskt ursprung: ära, hjältar, språk, ädel, i viss mån också manlig.

Det internationella inflytandet märktes självfallet i hög grad på det religiösa området. Påvestolen fick ett starkare grepp över den svenska kyrkan, än fallet var under missionstiden. Ståtliga kyrkobyggnader uppfördes under utländsk påverkan. Den franske stenhuggaren Estienne de Bonneuil spelade på 1280-talet en viktig roll vid byggandet av den stora gotiska katedralen i Uppsala. Allt fler svenskar sökte sig till de kyrkliga och lärda centra i Europa, inte minst till franska, tyska, holländska och italienska universitet. En kvinna ur rikets förnämsta aristokrati, Birgitta Birgersdotter, blev en av kristenhetens ledande kulturpersonligheter. Hon dog i Rom 1373.

Så småningom började inflyttade främlingar få ett stort inflytande även över Sveriges politiska liv. Särskilt var detta fallet under de tyskfödda kungarna Albert av Mecklenburg och Erik av Pomern. Följden blev vågor av främlingsfientlighet, som kostade båda kungarna deras krona (1389 resp. 1439) och blev ödesdiger också för en del av de utländska slottshövitsmännen. Den inhemska aristo-

kratien reagerade mot att dess ned-
 ärvda konstitutionella rättigheter
 och privilegier kom i fara, köp-
 männen och bergsmännen — som
 själva ofta hade utländskt påbrå
 — ogillade att Eriks utrikespolitik
 försvarade handelsförbindelserna
 med de tyska hansestäderna, och
 allmogen vredgades över att fog-
 darna kringkar den svenska bon-
 defriheten och tycktes vilja införa
 en livegenskap av kontinental typ.
 Under 1400-talet vände sig främ-
 lingshatet i stigande grad mot de
 danska unionskungarna, som un-
 der sina försök att styra hela Nor-
 den ofta åsidosatte svenska in-
 tressen. Slaget vid Brunkeberg
 1471, där den svenske riksföre-
 ståendaren Sten Sture den äldre
 besegrade den danske unionsko-
 nungen Christian I, följdes av en
 nationalistisk reform, varigenom
 tyskar och andra utlänningar helt
 utestängdes från städernas styrel-
 ser. Grundandet av Uppsala uni-
 versitet 1477 var också ett uttryck
 för stigande nationell självkänsla.

Tiden 1470–1620 kan schema-
 tiskt betecknas som en period av
 nationell avgränsning och isole-
 ring. Ett kungahus av inhemskt
 ursprung innehade från 1523 rege-
 ringsmakten. Stamfadern Gustaf
 Vasa inriktade sig främst på den
 inre politiken, ehuru han inga-
 lunda saknade intresse för euro-
 peiska problem. Han genomförde
 reformationen i Sverige, som däri-
 genom i religiöst avseende sam-
 manknöts med andra länder vid

Östersjön men fjärmade sig från
 övriga delar av Europa. I handels-
 politiskt avseende slog kungen vakt
 om Sveriges självständighet gent-
 emot Hansan. Landet hade emel-
 lertid ont om yrkeskunnigt folk
 på flera områden, och invandring-
 en av tyska kanslitjänstemän och
 militärer var tidvis ganska bety-
 dande. Gustafs son och efterträ-
 dare Erik XIV var i motsats till
 fadern starkt intresserad av den
 europeiska renässanskulturen. Han
 inkallade också många utlänning-
 ar, särskilt skottar och fransmän.
 Den franske krigaren Pontus De la
 Gardie kom att spela en stor roll
 för utbyggandet av det svenska
 väldet i Estland och blev stamfar
 för en av landets ledande adels-
 familjer. Eriks bror och efterträ-
 dare Johan III, som var gift med
 en polsk prinsessa, sökte återknyta
 banden med den katolska kyrkan
 genom en konfessionell komprom-
 iss, vars starka inslag av katolsk
 liturgi emellertid stötte det luther-
 ska prästerskapet för huvudet.
 Liksom Erik hade han livliga kul-
 turella intressen. Stora slottsbyg-
 gen pågick under hans regering,
 delvis under ledning av tyskar.
 Johan III:s son Sigismund hade
 redan före sin tronbestigning i
 Sverige 1592 blivit vald till konung
 i Polen. Den sålunda skapade per-
 sonalunionen uppfattades emeller-
 tid i Sverige som onaturlig, sär-
 skilt i religiöst avseende, och Si-
 gismund avsattes redan 1599.

På 1620-talet drogs Sverige un-

der ledning av Gustaf II Adolf med större kraft än någonsin in i de europeiska sammanhangen. Sverige engagerade sig i kampen mot det katolska Habsburg, och svenska trupper kämpade i Europas mitt. Trots de konfessionella svårigheterna samarbetade Gustaf Adolf med Habsburgs fiende Frankrike. Den svenske kungen och kardinal Richelieu — två av 1600-talets största statsmän — träffades aldrig personligen men betraktade varandra med respekt. »Il valais seul plus que les deux armées» (han ensam var mer värd än de två arméerna), skrev kardinalen sedermera om Gustaf Adolf på tal om slaget vid Lützen 1632, där den svenske monarken stupade. De svenska krigsansträngningarna fortsatte långt efter hans död, till stor del under ledning av skotska, tyska och tyskbaltska officerare i spetsen för svenska eller utländska soldater. Många av de främlingar, som drogs till den segerrika svenska krigsmakten, slog sig ner i Sverige, vars adel till betydande del är av utländskt ursprung. Samtidigt fick det svenska näringslivet en mäktig stimulans genom invandring av holländska, vallonska och tyska köpmän, brukspatroner, hantverkare och smeder. Den från Amsterdam invandrade, ursprungligen vallonske affärsmannen Louis De Geer blev landets störste företagare. Den nya staden Göteborg inrymde ett betydande inslag av holländare och skottar. Vid den

svenska adelns förhandlingar förekom inlägg på både holländska och tyska. De kulturella förbindelserna med kontinenten var livliga. Många utlänningar studerade vid Uppsala universitet, samtidigt som talrika svenskar begav sig på långa utländska studieresor. Utländska vetenskapsmän, arkitekter och målare spelade en ledande roll i svenskt kulturliv. Gustaf Adolfs dotter drottning Christina, som själv lämnade landet 1654 och övergick till katolicismen — hon dog i Rom 1689 — inkallade många prominenta utlänningar, däribland den franske filosofen Descartes, som dog i Stockholm 1650. Det franska inflytandet blev över huvud taget allt starkare, bl. a. till följd av fortsatta politiska förbindelser under kardinal Mazarins och Ludvig XIV:s tid. Inom hovliv, diplomati, krigsväsen, arkitektur och litteratur gjorde sig de franska influenserna särskilt märkbara.

Under det stora nordiska kriget flyttades tyngdpunkten i Sveriges militära och politiska ansträngningar österut. Kriget slutade 1721 med den unga svenska stormaktens sammanbrott. Flertalet av de under 1600-talet gjorda erövringarna vid Östersjöns östra och södra stränder gick förlorade, men den sydligaste delen av nuvarande Sverige, som vunnits från Danmark 1645 och 1658, förblev svensk, vilket underlättade kontakterna med kontinenten. Norra delen av Vor-Pommern, som stan-

nade under den svenska kronan, var ett viktigt militärt, kommersiellt och i någon mån kulturellt brohuvud. I det stora hela blev dock 1700-talet vida mer provinsie-llt och insulärt än 1600-talet. Den svenska småstaten upptogs i hög grad av sina interna problem.

Någon isolering var det likväl aldrig fråga om. Under halvseklet från 1730-talet till 1780-talet var det kulturella beroendet av Frankrike större än någonsin. För den svenske upplysningsmannen var Paris Europas självskrivna centrum. Franska språket talades allmänt inom aristokratien. Genom det s. k. hattpartiets parlamentariska seger 1738 inleddes en period av stark franskvänlighet inom utrikespolitiken. En av hattledarna greve Carl Gustaf Tessin, som under sin vistelse i Paris som svensk minister förvärvade en förnämlig konstsamling, numera förvarad på Nationalmuseum i Stockholm, erbjuder ett fulländat exempel på politisk franskorientering förenad med ett glödande intresse för fransk kultur. Under senare delen av 1700-talet omhuldades denna kulturtradition särskilt av drottning Lovisa Ulrika och hennes son Gustaf III, som två gånger besökte Frankrike. Svenska målare och arkitekter vistades långa tider i Paris, där den berömde porträttmålaren Alexander Roslin dog 1793. Inkallade franska konstnärer medverkade till utsmyckningen av det nya Stockholms slott. Talrika

svenska officerare tjänstgjorde under franska fanor, bl. a. i samband med Nordamerikas frigörelse från Storbritannien.

Genom revolutionen 1789 försvagades den franska dominansen inom svenskt samhälls- och kulturliv. Många svenskar med Gustaf III själv i spetsen sympatiserade med de beträngda Bourbonerna och greps av förskräckelse över revolutionsmännens framfart. Redan tidigare hade nyklassicismens genombrott medfört en viss reduktion av det franska inflytandet på det estetiska planet. Radikala grupper inspirerades av revolutionens frihets- och jämlikhetsförkunnelse, men mordet på Gustaf III 1792, som ansågs vara ett utslag av »jakobinism», skrämde många. Under Gusaf IV Adolf blev den legitimitiska motviljan mot revolutionen och dess arvtagare Napoleon ett viktigt moment i svensk utrikespolitik. När kungen 1805 inträdde i tredje koalitionen mot Frankrike, hade han visserligen inte den svenska opinionen bakom sig, men bland hans talrika kritiker var åsikterna om det franska kejsardömet i hög grad delade.

Medan det franska inflytandet sålunda försvagades, växte det brittiska, fastän kunskaper i engelska ännu var ganska sällsynta. Det s. k. mösspartiet, som under »frihetstiden» (1718-72) var hattarnas rival om makten, hade stark politisk och ideologisk anknytning till Storbritannien. Sär-

skilt tilltalades mössorna av de utilistiska inslagen i brittiskt tänkande. Det engelska författninglivet, känt bl. a. genom Lockes och Montesquieus skrifter, tilldrog sig också stor uppmärksamhet, vilket sedermera satte spår i 1809 års regeringsform, ehuru den maktdelning som där genomfördes i hög grad anknöt till inhemska traditioner. Studie- och affärsresor till England blev allt vanligare. Ledande köpmän, textilföretagare, brukspatroner och naturvetenskapsmän, t. ex. Carl von Linné, hade goda kontakter med Storbritannien. Naturvetenskapsmannen och religionsfilosofen Emanuel Swedenborg tillbringade en stor del av sitt liv i England. Minst betydde de brittiska impulserna på det estetiska planet. Britterna betraktades gärna som praktiskt inställda »krämare» utan ideella intressen. Mot slutet av 1700-talet växte dock det brittiska inflytandet inom landskapsmåleri, poesi, möbelhantverk och trädgårdsstil (»engelska parken»).

Viktigare var emellertid de tyska influenserna. På det religiösa planet var de under hela 1700-talet mycket betydande både bland de ortodoxa prästerna och deras frikyrkliga vedersakare (pietister och herrnhutare). För naturvetarna blev universitetet i Göttingen ett viktigt centrum, medan Hamburg var en finansiell metropol. Den tyska förromantiken (Goethe m. fl.) och Kants filosofi satte mot 1700-talets slut starka spår i svenskt

kulturliv, och vid 1800-talets början kom nyromantiken med en högflod av tyskt inflytande inom litteratur, konst och vetenskap. Även naturvetare och medicinare stod under intryck av tysk naturspekulation.

Napoleonkrigen medförde avgörande politiska förändringar för hela Norden. Finland gick 1809 förlorat för Sverige, och rikets tyngdpunkt försköts väster- och söderut. Denna tendens accentuerades ytterligare genom tillkomsten av svensk-norska unionen 1814, ett verk av Sveriges nye kronprins Carl Johan, f. d. fransk marskalk. Under hans ledning ingrep svenska trupper 1813 aktivt i krigshändelserna på kontinenten, men det var inte hans avsikt att i framtiden delta i några storpolitiska företag. 1815 avstod Sverige från sitt pommerska brohuvud, och den svenska utrikespolitiken fick en helt fredlig inriktning. Med unionens tillkomst, varigenom Sveriges svärförsvarede västra flank blev skyddad, inleddes den långa, alltjämt obrutna fredsperioden i landets historia. Utrikespolitiskt balanserade Carl Johan mellan Ryssland och Storbritannien utan att bry sig om den traditionella ryssfientligheten inom nationen. Någon påtaglig fransk kulturdominans medförde hans regering inte, även om den s. k. Carl Johansstilen inom arkitektur och möbelhantverk var en direkt motsvarighet till den franska empiren. Efter julirevolu-

tionen i Frankrike 1830 var det tvärtom Carl XIV Johans liberala motståndare, som i sina attacker mot det kungliga »allenastyrandet» hämtade argument från hans forna hemland. Adolphe Thiers' sats »Le roi règne et ne gouverne pas» (konungen regerar men styr inte) citerades gärna. Ett ledande språkrör för oppositionen blev tidningen Aftonbladet, startad 1830 under ganska stark påverkan av utvecklingen i Frankrike. Vid samma tid började den litterära romantiken förlora terräng till den s. k. borgerliga realismen, som i hög grad inspirerades av franska och brittiska förebilder.

1848 blev ett nytt märkesår. Svensk radikalism, även den gryende utopiska socialismen (förut påverkad av Saint-Simon), stimulerades av februarirevolutionen, och i Stockholm utbröt gatuoroligheter. Många svenskar blev emellertid uppskrämda och drogs åt höger. Den i vissa avseenden liberala monarken Oscar I blev i sin politiska hållning alltmer konservativ och tog starka intryck av det nya kejsardöme, som Napoleon III lyckades upprätta. Under Krimkriget övergav Oscar I den ryska orienteringen och smidde planer på att som Frankrikes och Storbritanniens bundsförvant angripa Ryssland i syfte att återförvärva Finland. Officerare, nationalekonomer, finansmän och författare var vid denna tid i stor utsträckning franskorienterade. Skalden

greve Carl Snoilsky reinkarnerade 1700-talets kulturideal: den fint bildade, litterärt begåvade, franskvänlige aristokraten. För den eleganta världen var Paris ett självskrivet centrum, och kejsarinnan Eugénie var modets drottning. Det Haussmannska boulevardssystemet i Paris påverkade svensk stadsplanering. Rikets domkyrkor restaurerades hårdhänt i stilrenhetens tecken, efter franska och tyska förebilder. Målarkonsten, som en tid dragits till Düsseldorf och det tyska friluftsmåleriet, blev åter mera franskinfluerad. 1867 års Parisutställning fick stor betydelse för Sverige i både konstnärligt och tekniskt avseende. Det svenska historiemåleriet påverkades i hög grad av franska mästare. Kommunikationernas uppsving underlättade nu kulturutbytet med kontinenten. Det tog inte längre 17 dagar att komma från Stockholm till Paris, som fallet hade varit före järnvägarnas tid.

Omkring 1840 hade starka skandinaviska stämningar börjat göra sig gällande i Norden. Många akademiker och borgare drömde om ett enat Norden, starkt nog att hävda de danska intressena i söder och de svenska i öster. Under den dansk-tyska krisen 1863-64 visade det sig dock, att skandinavismen inte höll måttet. Starka ekonomiska och politiska betänkligheter ställde sig i vägen för en svensk-norsk intervention, och danskarna måste kämpa ensamma mot den tyska

övermakten. Bitterheten mot Bismarck blev emellertid stor även i Sverige och gjorde sig märkbar ännu under fransk-tyska kriget, då nästan hela den utrikespolitiskt engagerade opinionen sympatiserade med Frankrike. »Min plats är ej där segerlyckan skiner», skrev Snoilsky. Den tyska segern och Frankrikes övergång till republik gjorde dock ett starkt intryck på de svenska konservativa, som under 1870-talet alltmer började knyta an till det wilhelminska Tyskland. Många ansåg i likhet med den nye kungen, Oscar II, att ett starkt Tyskland var ett hålverk mot den annalkande ryska faran, vilken under 1800-talets sista årtionden tillmättes allt större betydelse, särskilt till följd av den på 1890-talet inledda russificeringen i Finland. Hovet, officerskåren och den akademiska världen blev övervägande tyskorienterade. I läroverken fick tyska språket en ledande ställning och blev det främmande tungomål, som den bildade svensken var bäst förtrogen med. Inom musiken blev Richard Wagner en beundrad mästare. När tullfrågan blev brännande på 1880-talet, hämtade de segrande svenska protektionisterna viktiga impulser från Tyskland. Under kontroverserna med Norge, vilka 1905 ledde till unionens upplösning, såg många svenskar i Tyskland ett naturligt stöd mot den norska separatismen, vars republikanska och allmänt radikala tendenser ogillades i Berlin.

Även den från 1880-talet hastigt expanderande arbetarrörelsen var i ganska hög grad tyskinfluerad, ehuru de svenska socialdemokraterna självfallet såg kritiskt på den officiella tyska politiken, med visst undantag för sociallagstiftningen. Samtidigt upprätthöll de svenska arbetarledarna goda kontakter också med Frankrike. Eljest var det inom skönlitteraturen och konsten, som det franska inflytandet stod sig bäst; det är än idag betydande på dessa områden.

Vid första världskrigets utbrott 1914 var den svenska opinionen splittrad. De borgerliga grupperna var i regel tyskvänliga, ehuru endast några få önskade aktiv svensk uppslutning på Tysklands sida, närmast i syfte att befria Finland. På radikalt och socialdemokratiskt håll dominerade sympatierna för ententen. Handelspolitiskt var Sverige 1914–17 starkt knutet till Tyskland, men sedan denna orientering lett till svåra försörjningssvårigheter, genomfördes under krigets slutskede ett närmande till ententen. Bolsjevikrevolutionen 1917 ledde till en radikaliserings av den socialistiska vänsterflygeln och lade grunden till en svensk kommunism. Större omedelbara verkningar fick dock det tyska kejsardömet sammanbrott 1918, som gjorde ett skakande intryck på den konservativa opinionen och drev fram en genomgripande demokratisk författningsrevision.

Kriget medförde, att svenskt

samhälls- och kulturliv mer än tidigare kom under brittiskt inflytande. Därmed nåddes kulmen på en utveckling, som pågått sedan 1700-talet. Viktigast under 1800-talet var de brittiska impulserna inom filosofi, naturvetenskap och teknik. Charles Darwin blev en stor auktoritet för de svenska utvecklingsoptimisterna. Samfärdsel och järnhantering omdanades under stark brittisk påverkan. Från Storbritannien kom viktiga fri- och lågkyrkliga influenser, som i hög grad påverkade svenskt tankeliv under 1800- och 1900-talen. Konsumentkooperationen, scoutrörelsen och väsentliga delar av idrottsrörelsen kan också nämnas i detta sammanhang; en hel rad svenska sporttermer är direkt hämtade från engelskan. Parlamentarismens genombrott i Sverige och slutliga seger 1917 stod i visst samband med en i liberala kretsar härskande beundran för Storbritannien. Under mellankrigstiden blev de anglofila stämningarna starkare än någonsin. Engelskan blev alltmer betraktad som det stora världsspråket. Översättningslitteraturen dominerades av anglosaxiska författare. Inom svensk högkyrklighet och ekumenik var anknytningen till den anglikanska kyrkan påtaglig. Brittiska nationalekonomer och arbetsmarknadsexperter (J. M. Keynes, A. Mond m. fl.) blev stora auktoriteter i Sverige. Det brittiska Labour-partiets snabba frammarsch uppmärksammades i hög grad av

de svenska socialdemokraterna, som 1932 vann ett stabilt grepp över den parlamentariska situationen.

Vid krigsutbrottet 1939 var den svenska opinionen mera enhetlig än 1914. De tyskvänliga stämningarna, som försvagats redan 1918, hade fått en allvarlig knäck genom den tyska nazismens framfart, och Tysklands aktier sjönk ytterligare genom ockupationen av Danmark och Norge 1940. Den svenska samlingsregeringen gav visserligen efter för vissa tyska transiteringskrav, men detta skedde i nödtvång, av rädsla för tysk aggression. En övervägande svensk opinion sympatiserade med Storbritannien, och Winston Churchill blev synnerligen populär. Trots att den traditionella ryssfientligheten fått stark näring genom det ryska angreppet på Finland 1939, svalnade känslorna för de allierade inte nämnvärt genom deras samgående med Sovjetunionen 1941. I stället minskade aversionen mot ryssarna, särskilt efter den tyska katastrofen vid Stalingrad. Andrakammarvalet 1944 blev de svenska kommunisternas största politiska triumf genom tiderna. De fick då 10 % av alla röster, ett procenttal som de sedan aldrig kommit i närheten av.

Även efter andra världskriget är de brittiska inflytelserna starka. Engelskan blev 1946 definitivt erkänd som det ledande skolspråket, medan både tyskan och franskan fått svårare att hävda sig på sche-

mat. Alla svenska skolbarn erhåller numera undervisning i engelska. Det är emellertid att märka, att de allt tätare förbindelserna med USA i hög grad har medverkat till denna utveckling. Svenska kontakter med Nordamerika upptogs redan på 1600-talet, då Sverige en kort tid hade en koloni vid Delaware. En stark intensifiering skedde genom den stora emigrationen. Under tiden 1850–1930 förlorade Sverige genom utvandring till USA drygt 1 miljon invånare, huvudsakligen unga, arbetsföra människor ur de fattigaste folklagren. I talrika fall har emigranterna och deras ättlingar uppehållit någon form av förbindelse med sina fäders land, och kommunikationernas uppsving, särskilt efter flygets tillkomst, har underlättat det ömsesidiga utbytet. Emigrationen är emellertid blott en av de faktorer, som lett till amerikanskt inflytande över svenskt samhällsliv. På många olika sätt har amerikanska pengar, tekniska nyheter och idéer sökt sig till Sverige. Inom vissa delar av näringslivet, samt inom frikyrkligheten, nykterhetsagitationen, kvinnorörelsen, medicinen, naturvetenskapen och nöjesbranschen har dessa impulser varit mycket påtagliga. En äldre syn på USA som en högberg för miljardism, streberanda och gangstervälde har fått vika för en mera positiv värdering, samtidigt som Sverige med sin höghusbyggnad, intensiva biltrafik, om-

fattande veckopress och populära massmedia håller på att »amerikaniseras» som kanske inget annat europeiskt land.

Tre nya drag har emellertid kommit in i bilden under senare årtionden. Det första är Sveriges förvandling från utvandrings- till invandringsland. Ända fram till sekelskiftet var Sverige, trots stora framsteg, ett från industriell synpunkt »underutvecklat» land, som inte kunde ge sin växande befolkning en fullgod försörjning. Senare har nationen i fråga om industriell, ekonomisk och socialpolitisk standard hämtat in försprånget och även passerat de flesta jämförliga länder. Därigenom har Sverige fått en ganska stor attraktionskraft på utlänningar, allra helst som sysselsättningsmöjligheterna i regel varit goda. Även politiska flyktingar har dragits dit. Följden har blivit ett ganska betydande invandringsöverskott; under 1940- och 1950-talen uppgick det till bortåt 200 000 personer. Flertalet av immigranterna har kommit från grannländerna, men därjämte märks stora kontingenter tyskar, balter, polacker, italienare och ungrare. För första gången sedan 1600-talet har den svenska befolkningen fått ett ganska frappant »kosmopolitiskt» inslag, vilket i någon mån torde ha bidragit till att svensken fått en öppnare blick för andra länders förhållanden, än vad fallet var under det ovanligt »insulära» 1800-talet.

Det andra nya draget är det ökade intresset för globalt samarbete, i hög grad symboliserat av Dag Hammarskjölds åttaåriga verksamhet som Förenta nationernas generalsekreterare. Naturligtvis har det även tidigare funnits svenskar, som sökt sig till eller intresserat sig för andra främmande världsdelar än Nordamerika: Linnés vittberesta lärjungar, åtskilliga ostindiefarare, missionärer, läkare, industrimän, officerare m. fl. Men först under senaste tid har en bredare allmänhet — påtagligt stimulerad av televisionens aktualitetsprogram — börjat engagera sig i det globala händelseförloppet. Växande vetgirighet och en ganska famlande känsla av ekonomiska och moraliska förpliktelser mot de afroasiatiska nationerna ingår i nutida svensk mentalitet. Till denna hör också en bestämd uppfattning om alla människors jämlikhet och samhörighet oavsett nation och ras. I vissa kretsar förknippas denna åskådning med en avgjort kritisk syn på de forna kolonialmakterna och deras insatser i de främmande världsdelarna.

Det tredje nya draget i bilden är Europatanken. Samtidigt som svensk opinion tämligen samstämmigt håller fast vid den mili-

tärpolitiska alliansfrihet, som under två världskrig visat sig bestå provet, torde majoriteten erkänna värdet eller nödvändigheten av förbättrade ekonomiska och kulturella förbindelser med övriga demokratiska länder i Europa. Någon »nationalistisk» argumentering av traditionell typ förekommer inte mot dessa samarbetskrav; däremot kan Sveriges höga materiella och socialpolitiska standard jämte de nyss berörda »antikolonialistiska» resonemangen stundom åberopas som skäl mot ett närmande till de väst- och mellaneuropeiska stormakterna. Att närmare gå in på dessa frågor och på de aktuella handelspolitiska tvisteämnena ligger utom ramen för denna historiska skiss. Dess huvudsyfte har varit att visa, hur »internationella» och »kosmopolitiska» tendenser i svensk historia under olika tidevarv brutit sig mot »insulära» och »isolationistiska» strävanden. Det är mot denna bakgrund, som nuets problematik bör ses. 1960-talets svenskar upplever synbarligen en period, då arvet från ett föregående, övervägande »insulärt» tidevarv gör sig kraftigt gällande, samtidigt som det internationella skendet tränger sig starkare på än kanske någonsin förr.